

PROF. DR HAB. HENRYK RUNOWSKI, MGR INŻ. LUDWIK WICKI¹

Katedra Ekonomiki i Organizacji Gospodarstw Rolniczych SGGW w Warszawie

Efektywność przedsiębiorstw hodowli roślin i zwierząt

Wstęp

Poziom rozwoju rolnictwa uwarunkowany jest w dużej mierze stopniem zaawansowania szeroko rozumianego postępu. Wobec rozwierania się nożyc cen produktów rolnych i środków produkcji oraz dążeń do zmniejszenia uciążliwości rolnictwa dla środowiska naturalnego wzrasta znaczenie postępu biologicznego. Postęp biologiczny wiąże się z doskonaleniem cech genetycznych roślin i zwierząt, czyniąc je coraz wydajniejszymi z punktu widzenia wykorzystania sił przyrody i przemysłowych środków produkcji oraz jakościowo lepszymi z punktu widzenia oczekiwań człowieka [Runowski, 1997]. Postęp biologiczny jest więc swoistym substytutem nakładów energetycznych i zawsze prowadzi do zmniejszenia kosztów produkcji [Woś 1987]. Wprawdzie wyhodowanie nowych odmian jest kosztowne, ale koszty te są nieporównanie małe wobec efektów, jakie osiąga się w nieustannie powtarzających się procesach produkcyjnych.

W Polsce głównym producentem nośników postępu biologicznego dla rolnictwa były gospodarstwa państwowe, w tym Stacje Hodowli Roślin i Państwowe Ośrodki Hodowli Zarodowej. Przedsiębiorstwa te podobnie jak inne państwowe przedsiębiorstwa rolne zostały objęte przekształceniami własnościowymi, zgodnie z postanowieniami ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa. Przedsiębiorstwa te po ich restrukturyzacji przekształcono w spółki z ograniczoną odpowiedzialnością ze 100% udziałem Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa (AWRSP). Podstawowym zadaniem spółek hodowlanych AWRSP jest doskonalenie i reprodukcja materiału genetycznego roślin i zwierząt. Odbywa się to w procesie hodowli roślin i zwierząt. Efekty prac hodowlanych wykorzystywane są dla doskonalenia populacji masowej zwierząt oraz do zwiększania efektywności produkcji roślinnej.

¹ Autor jest stypendystą Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej.

Do końca 1996 r. zostały utworzone 104 spółki hodowli roślin i zwierząt, w tym 38 spółek hodowli roślin i 66 spółek hodowli zwierząt. Spośród spółek zajmujących się hodowlą zwierząt 35 prowadzi hodowlę i ocenę koni, a 31 hodowlę pozostałych grup zwierząt. W 1997 r. utworzono kolejne dwie spółki hodowlane.

Przedsiębiorstwa te, mimo niewielkiej ich liczby odgrywają decydującą rolę w hodowli roślin i zwierząt oraz w produkcji nośników postępu biologicznego. Ogólnie słaba koniunktura w rolnictwie, a także w przewadze drobnotowarowy charakter polskich gospodarstw rolnych są powodem ograniczonego popytu na nośniki postępu biologicznego, co w konsekwencji hamuje wzrost plonowania roślin i wydajności jednostkowej zwierząt gospodarskich. Ograniczony popyt na wysoko kwalifikowane nasiona roślin uprawnych i wysokiej wartości genetycznej materiał hodowlany decyduje o relatywnie niskich ich cenach, co nie pozostaje bez wpływu na efektywność ekonomiczną przedsiębiorstw hodowlanych.

Cel i zakres opracowania

Celem opracowania jest analiza efektywności ekonomiczno-finansowej jednoosobowych spółek hodowlanych Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa. Badaniami objęto wszystkie funkcjonujące w 1996 roku tego rodzaju przedsiębiorstwa, to jest 101² spółek hodowlanych Agencji. Przeprowadzono analizę całej badanej zbiorowości oraz z podziałem na spółki hodowli roślin (38 spółek) i spółki hodowli zwierząt (63 spółki). Badaniami objęto lata 1994-1996. Liczba spółek hodowlanych objętych badaniami w tym okresie zmieniała się, gdyż firmy te tworzone sukcesywnie, począwszy od 1993 r. do 1997 r. Przedstawione wyniki dotyczą więc różnej liczby spółek w kolejnych latach. Wnioski wynikające z analizy pionowej (porównanie danych w latach) należy zatem wyprowadzać z zachowaniem ostrożności. Dane źródłowe do badań pochodziły z ewidencji prowadzonej przez Oddział Terenowy AWRSP w Warszawie, w którego gestii znajdują się wszystkie analizowane przedsiębiorstwa. W tabeli 1 przedstawiono liczbę badanych spółek oraz ogólną ich charakterystykę.

Charakterystyka analizowanych spółek

Z danych zamieszczonych w tabeli 1 wynika, że przeciętny obszar użytków rolnych w spółkach wzrastał od 1400 ha w 1994 r. do prawie 1700 ha w 1996 r. W początkowym okresie tworzone były spółki o przeciętnie mniejszym obszarze, niż w okresie kolejnym. Spółki hodowli zwierząt dysponowały przeciętnie większą powierzchnią użytków rolnych (1780 ha w 1996 roku), niż spółki

² W analizie pominięto trzy nietypowe spółki prowadzące trening koni i wyścigi konne.

hodowli roślin (1379 ha w 1996 roku). Dostrzeżono też pewne różnice między tymi grupami spółek pod względem struktury użytków rolnych. Udział trwałych użytków zielonych w strukturze użytków rolnych w spółkach ogółem wynosił około 18 %, w tym w spółkach hodowli roślin około 12% i w spółkach hodowli zwierząt ponad 21%. Różnice te są zjawiskiem naturalnym i wynikają z rodzaju prowadzonej działalności.

Wielkość zatrudnienia w spółkach w analizowanych latach spadała. Poziom zatrudnienia zmniejszył się przeciętnie z 10,5 osób na 100 ha użytków rolnych w 1994 r. do 7,8 osób na 100 ha UR w 1996 r. Zjawisko to występowało zarówno w spółkach hodowli roślin, jak i zwierząt. Poziom zatrudnienia na 100 ha UR w obu grupach spółek obniżył się w latach 1994-1996 o około 20%. Zmniejszanie poziomu zatrudnienia wiązało się z racjonalizacją zatrudnienia, będącej wynikiem poprawy organizacji pracy i zastępowania mniej wydajnych, często mocno wyeksploatowanych maszyn nowoczesnym, wysokowydajnym sprzętem technicznym.

Obserwowano poważne różnice w poziomie zatrudnienia w porównywalnych grupach spółek. W 1996 roku poziom zatrudnienia w spółkach hodowli roślin był prawie dwukrotnie wyższy (11,7 osób na 100 ha UR) niż w spółkach hodowli zwierząt (6 osób/100 ha UR). Przyczyną wysokiego poziomu zatrudnienia w spółkach hodowli roślin jest fakt, że 14 z nich zajmuje się bardzo pracochłonną hodowlą i produkcją roślin warzywnych i ozdobnych.

Wysoki udział kosztów płac z pochodnymi wymusza będzie dalszą poprawę wykorzystania zasobów pracy w badanych przedsiębiorstwach, choć w okresie objętym analizą już zaobserwowano pozytywne tendencje polegające na zmniejszaniu się procentowego udziału tych rodzajów kosztów w kosztach ogółem. W 1994 r. udział kosztów płac z pochodnymi w kosztach ogółem wynosił przeciętnie w spółkach hodowlanych Agencji 33,1%, w tym w spółkach hodowli roślin 31,5% i w spółkach hodowli zwierząt 35,8%. W latach następnych udział ten uległ obniżeniu w spółkach ogółem i w wyodrębnionych grupach. Przykładowo w 1996 r. udział ten w spółkach ogółem wynosił 29,6%, w tym w spółkach hodowli roślin 27,9% i w spółkach hodowli zwierząt 31,3%.

W tabeli 1 przedstawiono również niektóre informacje o wynikach produkcyjnych analizowanych spółek. Plony zbóż wynosiły przeciętnie w 1996 r. 41,5 dt/ha i były o ponad 1/3 wyższe niż średnio w kraju. Wyższe plony zbóż uzyskiwano w spółkach hodowli roślin (46,7 dt/ha), zaś niższe w spółkach hodowli zwierząt (38,4 dt/ha). Pod względem wysokości plonów najkorzystniejszy był 1995 r. Uzyskano wtedy plony wyższe o około 10% niż w 1996 r.

Wydajność mleczna krów w analizowanych spółkach wzrosła w rozpatrywanym okresie z około 4300 l do ponad 4430 l od krowy, jest to wzrost niewielki. Zgodnie z oczekiwaniami wyższą wydajność mleczną krów uzyskiwano w spółkach hodowli zwierząt, gdzie wynosiła ona w 1996 r. ponad 4600 l rocznie, podczas gdy w spółkach hodowli roślin osiągnęła poziom 4100 l rocznie. Czołowe spółki hodowlane osiągają wydajność 6000 litrów rocznie.

Tabela 1. Ogólna charakterystyka produkcyjno-ekonomiczna spółek hodowli roślin i zwierząt AWRSP

Wyszczególnienie	Spółki ogółem			Spółki hodowli roślin			Spółki hodowli zwierząt		
	1994	1995	1996	1994	1995	1996	1994	1995	1996
	Liczba spółek	64	91	101	34	38	38	30	53
Powierzchnia UR [ha]	1398	1461	1629	1205	1219	1379	1617	1634	1780
Powierzchnia GO [ha]	1157	1201	1332	1063	1092	1221	1264	1280	1399
Udział TUZ	17,2%	17,8%	18,2%	11,8%	10,4%	11,5%	21,8%	21,7%	21,4%
Zatrudnienie ogółem na 100 ha UR	10,5	9,4	7,8	14,0	13,5	11,7	7,6	7,2	6,0
Przeciętna roczna płaca z poch. na osobę [zł]	7141	11153	15030	6980	11726	14284	7357	10781	14801
Udział płac z pochodnymi w kosztach ogółem	33,1%	30,6%	29,6%	31,5%	28,5%	27,9%	35,8%	33,4%	31,3%
Plon średni zbóż [dt/ha]	40,9	45,9	41,5	42,4	50,4	46,7	38,5	42,6	38,4
Obsada zwierząt w sztukach fizycznych na 100 ha UR									
- bydło	47,5	50,7	44,5	40,5	44,1	37,8	53,5	61,6	48,9
- w tym krowy	17,7	19,2	16,7	14,3	15,6	12,7	20,5	23,9	19,0
- trzoda chlewna	75,3	89,1	73,0	35,7	58,9	54,3	108,8	118,1	83,7
- owce	19,9	17,4	12,4	5,2	7,2	6,0	32,3	25,4	15,7
Wydajność mleczna krów [l/rok] ¹⁾	4274	4303	4432	3963	4062	4109	4597	4471	4618
Wartość sprzedaży ogółem [tys. zł]	2335,0	4736,2	6095,4	2234,2	6250,1	8037,9	2449,2	3650,8	4923,7
- na 1 zatrudnionego [tys. zł]	15,9	34,5	47,8	13,3	37,9	49,9	20,0	30,6	45,8
- na 1 ha UR [tys. zł]	1,7	3,2	3,7	1,9	5,1	5,8	1,5	2,2	2,8
Wartość przychodów ogółem [tys. zł]	3350	5336	6796	3963	7352	9357	2655	3890	5252
- na 1 zatrudnionego [tys. zł]	22,8	38,9	53,3	23,5	44,6	58,1	21,7	33,1	48,9
- na 1 ha UR [tys. zł]	2,4	3,7	4,2	3,3	6	6,8	1,6	2,4	3,0
Wartość aktywów na spółkę [tys. zł]	-	7373	8395	-	8812	10437	-	6341	7163

1) Według hodowli użytkowości wydajność ta była wyższa i wynosiła w 1994 r. - 4958 kg, w 1995 r. - 5033 kg i w 1996 r. - 5250 kg mleka.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych OT AWRSP w Warszawie

Zróznicowanie plonowania zbóż i wydajności zwierząt między grupami odpowiada specyfice hodowlanej analizowanych spółek. Lepsze wyniki w produkcji roślinnej uzyskiwały firmy zajmujące się hodowlą roślin, a w produkcji zwierzęcej, spółki hodowli zwierząt.

Analiza ekonomiczno-finansowa

Wartość przychodów ogółem w przeliczeniu na jedną spółkę w 1994 roku wynosiła 3350 tys. złotych, w tym w spółkach hodowli roślin 3963 tys. zł, a w spółkach hodowli zwierząt 2655 tys. zł. W przeliczeniu na 1 ha UR łączne przychody wynosiły 2,4 tys. zł w analizowanych spółkach ogółem, w tym w spółkach hodowli roślin 3,3 tys. zł/ha UR w spółkach zajmujących się hodowlą zwierząt zaledwie 1,6 tys. zł/ha UR. W 1996 r. wartość przeciętnych przychodów spółki wynosiła prawie 6800 tys. zł, przy czym spółki hodowli roślin uzyskiwały przeciętnie 9537 tys. zł przychodów, a spółki hodowli zwierząt tylko około 60% tej kwoty.

Produktywność ziemi mierzona wielkością przychodów w przeliczeniu na 1 ha UR wzrastała średnio w spółkach od 2,4 tys. zł w 1994 r. do 3,7 tys. zł w 1995 r. i do 4,2 tys. zł w 1996 r. Produktywność ziemi w spółkach hodowli roślin była w każdym roku objętym analizą prawie dwukrotnie wyższa niż w spółkach hodowli zwierząt. Natomiast mniej zróżnicowana w analizowanych grupach spółek była ekonomiczna wydajność pracy. Przychody na 1 zatrudnionego w spółkach hodowli roślin wynosiły w 1996 r. 58,1 tys. zł, a w spółkach hodowli zwierząt 48,9 tys. zł. W stosunku do 1994 r., w 1996 r. wydajność pracy wzrosła o około 140%. Inflacja w tym okresie wynosiła około 50%. Świadczy to o pozytywnych zmianach w zakresie gospodarowania zasobami pracy.

Znacznie wyższa produktywność ziemi w spółkach hodowli roślin wynikała z faktu, że w części z nich prowadzi się hodowlę i produkcję warzyw i roślin ozdobnych. Są to jednak uprawy bardzo pracochłonne, stąd ekonomiczna wydajność pracy była zbliżona w obu grupach spółek.

Przeciętny wynik finansowy netto w spółkach był dodatni we wszystkich latach i we wszystkich grupach spółek (tabela 2). Średnio zysk na spółkę wynosił 159 tys. zł w 1994 r., a w 1996 r. wzrósł do 295 tys. zł, czyli nastąpił wzrost o około 85%, a więc o około 35% ponad wskaźnik inflacji. Zysk netto osiągnięty przeciętnie przez spółki hodowli roślin w 1996 r. wynosił 504 tys. zł i był trzykrotnie wyższy niż średnio w spółkach hodowli zwierząt – 169 tys. zł. Wyższą dynamikę wzrostu zysku netto osiągnęły spółki hodowli roślin. Widoczny jest jednak w spółkach hodowlanych spadek nominalnego zysku za 1996 r., przeciętnie o 18 tys. zł, w stosunku do 1995 r. W spółkach hodowli zwierząt średni

Tabela 2. Wybrane wskaźniki analizy finansowej spółek hodowlanych AWRSP

Wyszczególnienie	Spółki ogółem			Spółki hodowli roślin			Spółki hodowli zwierząt		
	1994	1995	1996	1994	1995	1996	1994	1995	1996
Liczba spółek	64	91	101	34	38	38	30	53	63
Zysk netto ogółem [tys. zł]	159	310	295	201	522	504	111	157	169
Zysk netto na 1 osobę [tys. zł]	1,08	2,26	2,32	1,19	3,17	3,13	0,91	1,32	1,58
Zysk netto na 1 ha UR [tys. zł]	0,11	0,21	0,18	0,17	0,43	0,37	0,07	0,10	0,10
Zobowiązania ogółem [tys. zł]	1011	1438	2000	1258	1934	2925	732	1081	1441
- na 1 ha UR [tys. zł]	0,72	0,98	1,23	1,04	1,59	2,12	0,45	0,66	0,81
Wskaźniki płynności									
- bieżący	-	2,33	1,99	-	2,2	1,78	-	2,53	2,32
- szybki	-	0,59	0,46	-	0,60	0,49	-	0,56	0,42
Wskaźniki zyskowności									
- zyskowność sprzedaży	6,80%	6,54%	4,85%	8,99%	8,35%	6,27%	4,53%	4,31%	3,44%
- zyskowność kapitału własnego	-	5,25%	4,67%	-	7,69%	6,86%	-	3,00%	2,97%
- zyskowność majątku	-	4,20%	3,52%	-	5,92%	4,83%	-	2,48%	2,37%
Wskaźniki sprawności działania									
- wsk. wykorzystania środków trwałych	-	1,00	1,16	-	1,21	1,37	-	0,83	1,01
- okres splywu należności [dni]	-	27	28	-	29	37	-	24	19
- okres spłaty zobowiązań [dni]	-	82	88	-	88	105	-	74	70
Wskaźniki zadłużenia									
- zobowiązania do kapitału	-	19,5%	23,8%	-	22,0%	28,0%	-	17,1%	20,1%
- zobowiązania do kapitału własnego	-	24,4%	31,6%	-	28,5%	39,8%	-	20,6%	25,3%
- pokrycie majątku kapitałem własnym	-	79,9%	75,3%	-	77,0%	70,5%	-	82,8%	79,6%

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych OT AWRSP w Warszawie

zysk wypracowany przez spółkę wzrósł z 111 tys. zł w 1994 r. do 169 tys. zł w 1996 r., czyli o około 50%, wzrost ten odpowiadał wskaźnikowi inflacji. Biorąc pod uwagę lata 1995-1996 wielkość zysku zmniejszyła się średnio o 5%, w tym w spółkach hodowli roślin zmniejszyła się o 3,5%, a w spółkach hodowli zwierząt wzrosła o 7%. Ze względu na większą masę zysku w spółkach hodowli roślin, ich wpływ na wyniki spółek ogółem był wyższy niż spółek hodowli zwierząt.

Wielkość zysku przypadająca na 1 zatrudnionego oraz na 1 ha UR w spółkach hodowli roślin wynosiła w 1996 r. 3,13 tys. zł/zatrudnionego i 370 zł/ha UR.

Wysoki poziom zysku w spółkach roślinnych jest po części wynikiem otrzymywanych przez nie dotacji. W 1996 r. dotacje stanowiły w nich 10,5% przychodów i były prawie dwukrotnie wyższe od wypracowanego zysku netto. W spółkach hodowli zwierząt dotacje stanowiły średnio w 1996 r. 2,7% przychodów i były o 17% niższe niż przeciętny zysk netto osiągnięty w tej grupie spółek.

Otrzymywane przez spółki dotacje w kolejnych latach zmniejszały się, w 1994 r. pokrywały 10,5%, w 1995 r. 8,5%, a w 1996 r. 7,1% kosztów ogółem. Poziom dotowania nie był jednakowy w analizowanych grupach. Spółki hodowli roślin otrzymywały dotacje pokrywające od 14,5% kosztów w 1994 r. do 11,2% kosztów w 1996 r., podczas gdy w spółkach hodowli zwierząt dotacje pokrywały 3,5% kosztów w 1994 r. i 2,7% w 1996 roku.

Pewnym zjawiskiem niepokojącym może być to, że wzrastał w czasie poziom zobowiązań. W 1994 r. każda spółka miała zobowiązania średnio w wysokości około 1000 tys. zł, natomiast w końcu 1996 r. wynosiły one już 2000 tys. zł na spółkę, w tym w spółkach hodowli roślin średnio 2925 tys. zł, a w spółkach hodowli zwierząt 1441 tys. zł. Łączna kwota zobowiązań w spółkach hodowli roślin stanowiła 31%, a w spółkach hodowli zwierząt 27% przychodów ogółem. Obciążenie każdego hektara użytków rolnych zobowiązaniami w 1996 r. wynosiło 2,1 tys. zł w spółkach hodowli roślin i 0,8 tys. zł w spółkach hodowli zwierząt. Dominowały zobowiązania krótkoterminowe. Udział zobowiązań krótkoterminowych w ogólnej kwocie zobowiązań wynosił w 1996 r. w spółkach hodowli roślin 87%, a w spółkach hodowli zwierząt 68%. Wysoki poziom zadłużenia na koniec roku, w tym głównie krótkoterminowego, w spółkach hodowli roślin jest powodowany koniecznością skupu od kooperantów kwalifikowanego materiału siewnego tuż po zbiorach. Ich sprzedaż następuje głównie w okresie przed zasiewami wiosennymi. Tym samym spółki muszą korzystać z obcych środków pieniężnych na sfinansowanie zapasów nasion kwalifikowanych.

Z analizy wskaźnikowej bilansu (tabela 2) wynika, że zdolność spółek do regulowania swoich bieżących zobowiązań maleje. Wskaźnik płynności bieżącej

obniżył się z poziomu 2,33 w 1995 r. do 1,99 w 1996 r. Niższy wskaźnik płynności bieżącej w 1996 r. występował w spółkach hodowli roślin, gdzie wynosił 1,78, podczas gdy w spółkach hodowli zwierząt 2,32. Ze względu na konieczność gromadzenia zapasów materiału nasiennego w spółkach hodowli roślin i pasz dla zwierząt w spółkach hodowli zwierząt wskaźnik płynności bieżącej w małym stopniu pokazuje możliwości obsługi bieżących zobowiązań przez spółki. W tym przypadku bardziej celowe wydaje się zastosowanie wskaźnika płynności szybkiej (podwyższonej). Podobnie jak wskaźnik płynności bieżącej, także wskaźnik płynności szybkiej obniżył się w 1996 r. w porównaniu do roku poprzedniego i wynosił przeciętnie 0,46. Jego poziom był zbliżony we wszystkich grupach spółek.

Niski poziom wskaźników płynności znalazł swoje odzwierciedlenie w wydłużeniu średniego okresu spłaty zobowiązań. Zwiększył się on z 82 dni w 1995 r. do 88 dni w 1996 r. Okres spłaty zobowiązań w spółkach hodowli roślin wynosił 105 dni, a w spółkach hodowli zwierząt – 70 dni. Widoczne było też wzrastające zadłużenie spółek. Wskaźnik zadłużenia ogółem wzrósł z 19,5% w 1995 r. do 23,8% w 1996 r. Najwyższy wskaźnik zadłużenia, jak i też największy jego przyrost cechuje spółki hodowli roślin. Łączne zobowiązania w spółkach hodowli roślin stanowią prawie 40% ich kapitału własnego.

Okres ściągania należności w 1996 r., biorąc pod uwagę wszystkie spółki nie zmienił się stosunku do roku poprzedniego. W spółkach roślinnych okres ten wydłużył się z 29 do 37 dni, a jednocześnie w spółkach hodowli zwierząt skrócił się z 24 do 19 dni. Wydłużenie się okresu ściągania należności w spółkach hodowli roślin jest spowodowane koniecznością odraczania płatności dystrybutorom materiału nasiennego do czasu sprzedaży przez nich powierzonego przez spółki materiału.

Niewielki przyrost zysku netto, a w spółkach hodowli roślin nawet jego obniżenie spowodowało, że wskaźnik zyskowności sprzedaży ogółem we wszystkich spółkach AWRSP obniżył się, z 6,8% w 1994 r. do 4,9% w 1996 r. W spółkach hodowli roślin wskaźnik ten obniżył się z 9% w 1994 r. do 6,3% w 1996 r., a w spółkach hodowli zwierząt z 4,5% do 3,4%. Podobnie jak wskaźnik zyskowności sprzedaży kształtował się poziom wskaźników zyskowności kapitału własnego i majątku. Zyskowność kapitału własnego w spółkach AWRSP wynosiła przeciętnie 5,3% w 1995 roku, w tym w spółkach hodowli roślin 7,7% i w spółkach hodowli zwierząt 3,0%; w 1996 r. obniżyła się do poziomu 4,7% średnio w spółkach, w tym w spółkach hodowli roślin do 6,9%, a w spółkach hodowli zwierząt pozostała na niezmiennym poziomie.

Przy ocenie wskaźników zyskowności należy pamiętać o wspomnianym wcześniej zróżnicowaniu poziomu dotacji w analizowanych grupach spółek i o wpływie dotacji na poziom uzyskiwanego zysku netto.

Przedstawiona analiza wskazuje, że na tle ogólnej dość trudnej sytuacji ekonomicznej w całym polskim rolnictwie, spółki hodowlane osiągają zadowalające wskaźniki ekonomiczno-finansowe. W pewnej mierze jest to zasługą dotacji z jakich korzystają te przedsiębiorstwa na pokrycie części kosztów związanych z prowadzeniem prac hodowlanych. W części środowisk gospodarczych, politycznych a także naukowych pojawia się przekonanie o konieczności zaniechania dotowania postępu biologicznego. W naszej ocenie byłoby to działanie przedwczesne, ponieważ ograniczony ze strony polskich producentów popyt wymusza utrzymywanie niskich cen nośników postępu biologicznego, a tym samym czyni nieopłacalnym prowadzenie prac hodowlanych. Dotacja w obecnej sytuacji służy przynajmniej częściowemu złagodzeniu skutków niskich cen nośników postępu biologicznego i znajduje uzasadnienie w globalnym rachunku społecznym oraz sprzyja kontynuacji prac w hodowli roślin i zwierząt, w tym także w spółkach AWRSP. Spółki te, co warto podkreślić, odgrywają decydującą rolę w polskiej hodowli roślin i zwierząt.

Rola i znaczenie spółek AWRSP w hodowli roślin i zwierząt w Polsce

Hodowla roślin

O znaczeniu spółek hodowli roślin AWRSP w tworzeniu postępu biologicznego w Polsce świadczą m. in. następujące liczby. Z ogólnej liczby 1660 odmian będących w 1994 r. w rejestrze Centralnego Ośrodka Badań Roślin Uprawnych 1019, czyli 61% należało do spółek hodowli roślin AWRSP. W 1996 r. spółki Agencji posiadały w rejestrze 1005 odmian, co stanowiło 59% ogółu odmian. Jeżeli pod uwagę weźmiemy tylko odmiany krajowe to udział odmian będących własnością spółek AWRSP był znacznie wyższy. Odmiany spółek Agencji stanowiły w 1994 r. 78%, a w 1996 r. 76% odmian krajowych. Jednocześnie w spółkach prowadzone były prace hodowlane, których efekty były widoczne w postaci 448 rodów badanych w COBORU w 1996 r. (dwa lata wcześniej w badaniach pozostawało 409 rodów). Także liczba odmian nowo zarejestrowanych pochodzących ze spółek Agencji wzrastała. W 1994 r. było ich 61, w 1995 r. 73, a w 1996 r. 71.

Kwalifikowany materiał nasienny zbóż i sadzeniaków sprzedawany bezpośrednio ze spółek Agencji stanowił ponad 26% ogólnej ilości kwalifikatów sprzedanych w kraju w 1996 r.

W 1996 r. z ogółu spółek hodowli roślin wyodrębniono 16 spółek określanych jako strategiczne. Zgromadzone było w nich 70% potencjału hodowlanego spółek w postaci prowadzonych badań, nakładów na hodowlę, liczby zatrudnionych hodowców, itp. Podobny udział spółki strategiczne mają we wszystkich

istniejących w doborze odmianach i nowo rejestrowanych odmianach pochodzących ze spółek hodowli roślin AWRSP. Spółki uznane za strategiczne prowadzą łącznie 72 programy hodowlane, dotowane z budżetu państwa.

Hodowla zwierząt

Spółki AWRSP prowadzą hodowlę wszystkich podstawowych gatunków zwierząt gospodarskich.

Hodowla bydła

W spółkach hodowlanych AWRSP zgromadzony jest najwartościowszy materiał hodowlany, zachowany z byłych stad hodowli zarodowej, liczący obecnie 29 tys. krów, co stanowi 8,5% krów objętych kontrolą użytkowości mlecznej w kraju.

W stadach spółek Agencji wyselekcjonowanych jest około 1 200 matek buhajów, co stanowi prawie 50% krajowego stanu tych najcenniejszych zwierząt hodowlanych. O dużej wartości genetycznej stad Agencji świadczą też wyniki oceny buhajów. W ostatnim czasie w rankingu 100 najlepszych buhajów czarno-białych, prawie 60%, pochodziło ze stad Agencji, które skupiają mniej niż dziesiątą część krajowej populacji aktywnej krów.

Celem zwiększenia skuteczności doskonalenia bydła mlecznego przewiduje się organizację kilku Centrów Hodowlanych, co umożliwi bliższą współpracę między stadami. Centra te będą organizowane w oparciu o spółki: Gajewo, Osiecin, Osową Sień i Głogówek. Dla zwiększenia współczynnika reprodukcji krów wykorzystana będzie metoda przenoszenia zarodków. Zwiększy to możliwości produkcji materiału hodowlanego buhajów i jałówek na potrzeby populacji masowej. Ścisła współpraca obejmować będzie swoim zasięgiem 33 spółki posiadające najlepszy materiał hodowlany, w których programem objętych będzie ponad 15 000 najlepszych krów, o wydajności mlecznej powyżej 6 000 kg mleka. Z tej populacji dokonany będzie wybór 150 najlepszych matek buhajów, od których będą pozyskiwane zarodki. Umożliwi to intensywną selekcję matek buhajów oraz ułatwi dokonanie wstępnej oceny wartości hodowlanej buhajów [Reklewski i wsp. 1997].

Trzoda chlewna

Spośród istniejących w kraju 301 chlewni utrzymujących więcej niż 200 macior zarodowych, 66 (22%) usytuowanych jest w spółkach hodowlanych AWRSP. Z ogólnej liczby 27 tys. sztuk macior poddanych ocenie, 17% utrzymywanych jest w dużych chlewniach spółek Agencji. Rocznie chlewnie te sprzedają ponad 15 tys. zwierząt hodowlanych.

Stada zarodowe spółek hodowlanych AWRSP posiadają wszystkie niezbędne rasy, które winny stanowić materiał wyjściowy dla nowoczesnego programu hybrydyzacji. Materiał zarodowy odznacza się dobrą wartością hodowlaną. Innym walorem tej subpopulacji jest duża liczebność stad zarodowych liczących od 100 do 200 macior oraz posiadana infrastruktura zbliżona do standardów zachodnich.

W oparciu o spółki AWRSP planuje się uruchomienie programu hybrydyzacji, którego celem jest dostosowanie wartościowego materiału reprodukcyjnego dla chowu masowego. System ten gwarantuje uzyskanie szybkiego postępu w zakresie najważniejszych cech użytkowych: reprodukcji, tempa wzrostu, wykorzystania paszy oraz zwiększenia zawartości mięsa w tuszy.

Hodowla koni

Stadniny koni należące do OT AWRSP w Warszawie odgrywają kluczową rolę w produkcji materiału zarodowego, na potrzeby terenowej hodowli koni. Stadniny te utrzymują około 12% stanu klaczy wpisanych do ksiąg. Dostarczają jednak do stad ogierów ponad 70% młodych reproduktorów na remont stada, a w przypadku ogierów ras szlchetnych prawie 100%. Wskaźniki te świadczą dobitnie o tym, że wartość hodowlana klaczy ze stad Agencji jest znacznie wyższa w porównaniu z pozostałą ich populacją.

Hodowla owiec

Stan pogłowia owiec hodowlanych w spółkach hodowlanych Agencji wynosi około 12 000 macioerek. Roczna sprzedaż materiału hodowlanego z tych owczarni zarodowych wyniosła około 1 100 sztuk.

Podsumowanie

W zestawieniu z ogólną trudną sytuacją w rolnictwie polskim analizowane przedsiębiorstwa hodowlane jawią się jako zdrowe produkcyjnie i ekonomicznie organizmy gospodarcze. Przedstawiony – choć bardzo skrótowo – stan hodowli roślin i zwierząt w spółkach AWRSP świadczy o ich bardzo poważnych osiągnięciach w tworzeniu i upowszechnianiu postępu biologicznego w całym polskim rolnictwie. Zatrudniona jest tu wartościowa kadra o wieloletnim doświadczeniu. Przedsiębiorstwa te posiadają także niezbędną infrastrukturę potrzebną do prowadzenia prac hodowlanych, zarówno w hodowli roślin, jak i zwierząt, choć wymaga ona modernizacji.

Przy umiejętnym wykorzystaniu posiadanych zasobów, spółki hodowlane AWRSP mogą nie tylko utrzymać, ale także zwiększyć swoje znaczenie w kra-

jowej hodowli. Konieczne jest jednak pełne zrozumienie spełnianej przez nie roli przez decydentów centralnych ze sfery gospodarki i polityki oraz niektórych jeszcze nie przekonanych przedstawicieli polskiej nauki. Zbyt często przedsiębiorstwa te, z uwagi na swój quasi państwowy charakter, są postrzegane jako relikwiny poprzedniego systemu społeczno-gospodarczego i poddawane – na szczęście na razie tylko w koncepcjach – próbom szybkiego ich przekształcenia w przedsiębiorstwa prywatne lub co gorsza wykorzystania ich do realizacji bliżej nieokreślonego eksperymentu wyrównania krzywd społecznych, związanych z przekształceniami w rolnictwie. Prywatny przedsiębiorca zainteresowany jest tym co zapewnia szybkie zyski i wysoką efektywność zaangażowanych czynników produkcji, a tych w aktualnych warunkach ekonomicznych rolnictwa nie są w stanie zapewnić przedsiębiorstwa hodowlane. Obecne ryzyko tkwiące w przekształceniach organizacyjno-prawnych i własnościowych tych przedsiębiorstw jest dla dorobku polskiej hodowli roślin i zwierząt zbyt duże, aby tylko w imię obowiązującej doktryny, można je było ponieść. Nie znaczy to, że jesteśmy przeciwko prywatyzacji w ogóle. Jesteśmy przeciwko prywatyzacji przedsiębiorstw hodowlanych „dla zasady”, a szczególnie w obecnej sytuacji rolnictwa, kiedy ograniczone możliwości dochodowe gospodarstw rolnych i niepełne jeszcze przekonanie dużych rzesz rolników o celowości stosowania wysokokwalifikowanych nasion i używania do produkcji genetycznie wartościowych zwierząt hodowlanych, stanowią poważną barierę w upowszechnianiu postępu biologicznego i ograniczają tym samym możliwości poprawy opłacalności prac hodowlanych. Zdecydowanie przeciwstawiamy się mechanicznemu ograniczaniu liczby przedsiębiorstw o szczególnym znaczeniu dla polskiej hodowli roślin i zwierząt. Szczególnie chodzi tu o te przedsiębiorstwa, które zostały przewidziane do realizacji opracowanych przez kompetentne zespoły pracowników nauki programów hodowlanych. Zaprzepaścić dorobek hodowli można szybko, odbudować znacznie trudniej. Wszystkie spółki hodowlane obejmują dziś zaledwie niecały 1% powierzchni użytków rolnych w kraju, zdołały zachować – w odróżnieniu od zdecydowanej większości sprywatyzowanych pgr – duże wartościowe stada zwierząt, globalnie nie przynoszą strat, mimo bardzo trudnych warunków ekonomicznych, stwarzają dogodne warunki dla realizacji programów hodowlanych i odgrywają czołową rolę w polskiej hodowli roślin i zwierząt. Stanowią także istotną przeciwwagę dla rosnącej konkurencji ze strony zagranicznych firm hodowlanych i tym samym przeciwdziałają wzrostowi cen zagranicznych nośników postępu biologicznego. Przedsiębiorstwa te spełniają bardzo istotną gospodarczo rolę i zasługują na obronę przed nierozważnymi decyzjami, niosącymi ryzyko zaprzepaszczenia dorobku polskiej hodowli.

Literatura

- [1] **Runowski H.** 1997: Ekonomiczno-organizacyjne aspekty tworzenia i upowszechniania postępu biologicznego w rolnictwie. *Agricola* – pismo Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, nr 33, marzec 1997 r.
- [2] **Reklewski Z i wsp.** 1997: Stan obecny i kierunki zmian w organizacji hodowli zarodowej zwierząt w Polsce. Maszynopis. Agroexpert Ośrodek Badań i Doradztwa dla Rolnictwa. Warszawa 1997.
- [3] Informacja o stanie hodowli roślin i nasiennictwa w spółkach AWRSP w 1996 r., Materiały AWRSP
- [4] **Woś A,** 1987: *Rozwój i postęp w rolnictwie polskim.* PWRiL, Warszawa